

Derefter talte Cand. mag. Vilh. Lorenzen, af hvis Foredrag en kortfattet Gjengivelse her skal meddeles.

Helsingør Karmelitterklosters Bygningshistorie.

Karmelitterne kom til Helsingør 1430 under Erik af Pommern. Det var Kongen selv, der skænkede Brødrene en Grund, hvor de kunde opføre de nødvendige Bygninger. Først 16. Okt. 1431 gav Paven dog den endelige Tilladelse til Klosterets Anlæggelse.

Brødrene havde imidlertid kun ringe Held med de første Bygninger, de opførte. De brændte 1450, Søndagen før Palmesøndag, ned til Grunden, og at dømme efter et Brev fra Kristian I, hvori han beder Rigets Prælater og andre Stormænd tillade Klosterfolkene at tigge »og dem kærlig fordre og fremme«, har de været i stor Nød. Selv om den Art Breve ikke altid kan tages bogstaveligt, er det rimeligt nok, at Brødrene har trængt til »gode Menneskers Hjælp, Trøst og Almisse«.

I det nuværende store Bygningskompleks, Marie Kirke med Hospitalet udgør, er det ikke muligt med Sikkerhed at paavise Bygninger eller Dele af Bygninger, der tilhøre Klosterets første Byggeperiode. Anderledes med Byggeperioden efter Branden 1450. Hertil hører antagelig Størstedelen af den nuværende Nordfløj — fra-regnet den foran samme liggende Klostergang. Men den

har været dette andet Klosters eneste Stenbygning. Thi de andre Fløje tilligemed Kirken, der i det Store og Hele er opførte i een Støbning er adskilligt yngre. Naar der ved Restaurationen for nogle Aar siden hist og her fandtes Fundamenter, der tydede paa, at der havde staaet Bygninger, ældre end de nuværende, kan de meget vel stamme fra samme Byggeperiode. Men de har i saa Fald været af lettere Materiale¹⁾. Først senere er Klosteret blevet sat i Stand til at opføre solidere og mere monumentale Bygninger.

Den store og rummelige treskibede Kirke mangler Tværskib. Koret danner en direkte Fortsættelse af Skibet og afsluttes mod Øst af en flad Korvæg. Denne Planform er senmiddelalderlig. Det samme gælder Kirkens Opbygning. Klosterkirken er ikke som Middelalderens ældre Kirkebygninger opført i Basilikaform. Sideskibene har en i Forhold til Midtskibet betydelig Højde, og alle tre Skibe dækkes af et fælles Tag. Naar dertil kommer de til den arkitektoniske Dekoration anvendte Former, der ligeledes bærer en ret sen Tids Præg, taler meget for, at Mariekirken ikke er ældre end 15de Aarhundredes sidste Halvdel. Det samme gælder Klosterets Vest- og Østfløj med hvælvede een- og toskibede Sale samt Korsgangen. Baade konstruktive og dekorative Former henviser til samme Tid.

De skriftlige Kilder tillader imidlertid en nøjagtigere Datering af hele denne Klosterets tredje Byggeperiode. Den hænger sammen med de betydelige Summer, en af Klosterets Velgørere, Poul Laxmand, tilstillede det. 1482 skænkede han Karmeliterne 100 Mark; 1493 fik det 900 Mark, og det bemærkes udtrykkelig, at for disse Penge er Kirke og Omgang opbyggt. Da nu Omgangen bevislig er opført samtidig med selve Øst- og Vestfløjen, er det altsaa Klosterets Hovedkompleks, der ved denne Lejlighed har faaet sin nuværende Form og Skik-

¹⁾ Udelukket er det ikke, at disse Fundamenter kan være Rester af de ældste og første Klosterbygninger.

kelse. Intet Under derfor, at Brødrene taknemlig anbragte Poul Laxmands Vaaben i Hvælvingerne i den smukke Sal i Klosterets Østfløj. Men andre Vaabenskjolde sammesteds viser, at Klosteret har følt sig taknemlig ogsaa overfor andre Adelige.

Klosterets tredje store Byggeperiode falder saaledes i de sidste Tiaar af 15de Aarh. — Dermed er Byggearbejderne dog ikke standsede. 1516 opførtes et Sygehus, bestemt for Søfolk. Det kom til at ligge Vest for Kirken paa Kirkegaarden og er det nederste Parti af den østlige Del af det nuværende saakaldte »Karmeliterhus«. Af andre Bygninger, der har hørt til Klosteranlægget findes endnu et lavt Stenhus paa ét Stokværk liggende Øst for Hovedkomplekset, men hvis Opførelsestid er uvis.

Som Klosteret stod ved Overgangen til Reformationen, var det et imponerende og helstøbt Bygningsanlæg og, baade hvad Kirke og Klosterbygninger angaar, udmærkede Repræsentanter for dansk Murstensgotik.

I Planen er det formet over den sædvanlige, fra den ældre Middelalder stammende, Klostertype, med Kirke og Hovedbygninger samlede i et firfløjet Anlæg, hvis Rum holdes sammen af Klostergangen, der tillader en bekvem og uforstyrret Korridor-Forbindelse mellem de forskellige Lokalteter. Karmeliterklosteret i Helsingør er ved sin klare, praktiske Planordning et Vidnesbyrd om en betydelig Bygningskultur, der i denne Henseende stiller dette Bygningsværk adskilligt over Samtidens Konge- og Adelsborge.

Bag de røde Mure rørte sig et vekslende og broget Liv, og Bygningerne har dannet en fast og bekvem Ramme derom. Et Klostersamfund havde Brug for mange Rum baade til det ene og det andet Formaal, og de vigtigste Lokalteter er det muligt med en vis Sandsynlighed endnu at paavise.

Klosterets Hovedindgang var, som nu, i Vestfløjen, ud for Kirken. Her laa Forhallen, hvorfra man gik videre ud i Klostergaarden og ind til Vestfløjens øvrige Rum. Re-

fektoriet har som sædvanlig ligget i den fra Kirken fjær-neste Fløj, her Nordfløjen, og maa utvivlsomt søges i den store Stue smykket med Kalkmalerier. I Forbindelse med den stod Køkken, Forraadskælder, Vadskerum osv. i Klo-sterets nordøstligste Hjørne. Kapitelsalen var den hvælvede Sal i Østfløjen. Umiddelbart Syd for den laa Sakristiet og over dette i andet Stokværk Bibliotheksalen. — Brødrenes Celler har været i Bygningernes andet Stokværk.

Reformationen ophævede Klosterlivet. Kirken stod en Tid øde hen, indtil den igen blev taget i Brug. Selve Klosterbygningen anvendtes fra 1541 til Hospital, og saa-ledes staa Karmelitermunkenes Kirke og Klosterhuse endnu den Dag i Dag i Samfundets Tjeneste.

Efter Hr. Lorenzens Foredrag gav Docent J. Oskar Andersen en udførlig Fremstilling af Karmeliterordenens Historie fra dens første Oprindelse indtil Reformationen, der senere skal meddeles.

Tilslidst talte Dr. H. F. Rørdam om den navnkundige Skribent, Mester Christiern Pedersen, hvis Historie afd. Pastor C. J. Brandt saa udførlig har skildret¹⁾. Naar Taleren fremdrog denne Mand ved dette Møde, var Grun-den nærmest den, at man nu kan oplyse, hvad Brandt ikke har vidst, at Chr. Pedersen er født i Helsingør, og ikke i Svenborg eller andensteds, som man tidligere har anta-get²⁾; ligeledes kan det nu oplyses, at han i flere Aar (1496 ff.) har studeret ved Universitetet i Greifswald, hvor han endog indtog en Embedsstilling som »Cursor«, hvilket vistnok omtrent svarer til vort Pedel³⁾. Naar Chr. Pedersen

¹⁾ C. J. Brandt, Om Lunde-Kanniken Christiern Pedersen, Kbh. 1882.

²⁾ F. Münter, Den danske Reformationshistorie, II, 67 Not.

³⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 369. Efterretningen om, at Chr. Pe-dersen var fra Helsingør, støttes i høj Grad ved, hvad vi ellers vide om hans Forbindelse med denne By, hvor han synes at have haft fast Ejendom, som man endnu mener at kunne paa-vise. Ligeledes kan fremhæves hans Forhold til Karmeliterpro-vincialen Dr. Anders Christensen i Helsingør, der støttede hans Bestræbelse for at finde en Codex af Saxos Historie.

siden viste sig som en i de klassiske Studier vel forfaren Mand, kan man altsaa nu paavise, hvor han har samlet den Lærdom, der blandt andet satte ham i Stand til at udføre sit Livs Hovedbedrift, nemlig Udgivelsen af Saxos Danmarkshistorie, der uden hans trofaste Arbejde rimeligvis vilde have været tabt for steds.

Mødet endte med en Sang, hvorpaa Stedets Præst, Provst J. A. Heiberg, der med største Redebonhed havde ordnet de ydre Forhold for Mødet, bragte Talerne en Tak for deres Foredrag, hvortil Forsamlingen sluttede sig.

Aarets 3die Møde holdtes i Østoftes Kirke ved Maribo d. 10. Juli, hvor Stedets Sognepræst, Hr. P. C. Pedersen, havde beredt alt paa det bedste for Selskabet. En stor Tilhørerskare havde indfundet sig, for hvilken Dr. H. F. Rørdam til at begynde med gav en Udsigt over Laalands Kirkehistorie i Middelalderen med særlig Fremhævelse af den Rolle, Birgitteklosteret i Maribo havde spillet, ikke mindst for Østoftes Sogn, hvor det ikke blot erhvervede en Del Jordegods, men havde af Kong Christoffer af Bayern faaet Patronatsret til Kirken, hvilken Gave senere (1464) formuleredes af Biskop Mogens Krefse bl. a. saaledes, at Klosteret skulde ansætte en Sognepræst i Østoftes, »bekvem med Sjælens Ombyggelse at forestaa Sognet og holde Guds Embede og gjøre Sognefolkets deres Sakramenter og andet, som er til Salighed«, samt »idelig have sin Præstebolig hos samme Kirke i sin egen Person«¹⁾. Ligeledes fremhævede Taleren det ret mærkelige Foreningsliv i forskellige Gilder og Lag af helt eller halv kirkelig Karakter, som bestod i Middelalderen paa forskellige Steder i Laaland, særlig »Guds Legems Lag« i Sønder Herred, hvis endnu bevarede Statuter giver os en Forestilling om den Klogskab, hvormed

¹⁾ Kall Rasmussen, Hist.-topogr. Efterretn. om Musse Hrd. p. Laaland. I. Maribo Sogn. S. 81. 93. Kh. Sml. 3. III, 174.

Præsterne forstod at knytte Herremændene og deres Fruer til Kirkens Interesser¹⁾.

Derefter talte Figurmaler Eigil Rothe om de mange og mærkelige Billeder, som i den nyeste Tid ere fremdragne i Østofte Kirkes Kor, idet han enkeltvis forklarede deres Betydning for Tilhørerne, der i tæt Skare havde flokket sig om Taleren under Korets Hvælvinger.

Tilslidst talte H. F. Rørdam om to Mænd, der i det 16de Aarh. havde været knyttede til Østofte Kirke, nemlig den udmærkede, i sin Art næsten enestaaende, Provst Jørgen Christiensen, der var Præst her 1542—93 og fra 1547 tillige Provst i Fuglse Herred, hvis sjeldne Flid og Duelighed har efterladt sig rige Minder²⁾, samt den højt fortjente Folkeskribent Rasmus Hansen Reravius, der i sin Tid var Kapellan i Østofte og døde som Sognepræst i Rødby 1582³⁾.

Aarets sidste Møde holdtes i **Svenborg** St. Nicolai Kirke den 24de Juli. Herom foreligger udførlige Referater i de lokale Blade⁴⁾, hvortil vi maa henvise, da en nogenlunde fuldstændig Gjengivelse af Foredragene vilde optage for megen Plads. I al Korthed kan bemærkes: Kirken var fyldt af en opmærksom Tilhørerskare, som det var en Fornøjelse at tale til. Selskabets Formand indledede, hvorpaa Professor Kornerup talte om St. Nicolai Kirke og om den 1828 nedbrudte Graabrødre Klosterkirke, idet han ytrede en stærk Beklagelse over, at Hofbygmester Koch, som af Fyns Guvernør, Prins Christian (VIII), 1825 var sendt til Svenborg for at udtale sig om Bygningen, i sin Erklæring havde tilraadet dens Nedbrydelse, hvorved et interessant Mindesmærke om Middelalderens Klosterarki-

¹⁾ Kh. Saml. 3. VI, 418 f.

²⁾ Kh. Saml. 3. VI, 408 f.

³⁾ Kh. Saml. 4. II, 1 ff.

⁴⁾ Svendborg Amtsavis for 25. og 26. Juli, Svendborg Avis for 25. Juli og Folkebladet for Svendborg Amt af 25. Juli 1910.

tektur var blevet jævnet med Jorden. Sagen havde allerede 1804 været paa Bane; den Gang havde man imidlertid ikke Raad til at betale Nedbrydelsen. Men da Koch havde paa-vist, at en Del af Materialerne kunde anvendes ved Opførelsen af et Raadhus, saa var den gamle Kirkes Skæbne dermed beseglet. St. Nicolai Kirke er derimod i en nyere Tid, da man mere forstaar at skjønne paa Fortidens Mindesmærker, bleven restaureret paa en meget smuk og stilfuld Maade.

Efter dette Foredrag talte H. F. Rørdam om to til Svenborg knyttede mærkelige Mænd, Christiern Clausen Skrok og Hans Gaas, der var Reformationens Forkyndere i denne By, den første som Præst ved St. Nicolai og den sidste som Præst ved Vor Frue Kirke. Begge har efterladt sig et hæderligt Minde, medens vi kun af en kort Omtale i et af de polemiske Skrifter fra Reformationstiden kjende »Niels Pedersen, den graa Ulv i Svenborgs Faaresti«¹⁾, idet vi dog maa formode, at denne Graabroder til det yderste har søgt at dæmme op mod den ny Tid og dens stærke Rørelser, der førte til en grundig Omdannelse af Svenborgs kirkelige Forhold, medens Byens to smukke gamle Kirker dog fremdeles paa en stemningsfuld Maade knytter Fortiden til Nutiden. Af Foredraget skal her kun meddeles følgende Brudstykke, men noget udvidet og forsynet med Henvisninger til Kilderne.

¹⁾ Malmøbogen, udg. af Rørdam, Indl. S. XXXIII.